

Полях Анатолій Михайлович, професор
кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Корупція є однією з найважливіших проблем у сучасному світі. Деякі дослідники вважають, що корупція стала основною політичною проблемою кінця XX - початку XXI століття. За будь-яких підходів та оцінок не викликає сумнівів, що корупція є проблемою, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно актуальною справою.

У міжнародній практиці існує безліч підходів до протидії корупції, як успішних, так і невдалих, як забезпечених великим обсягом та спектром ресурсів, так і розрахованих на умови, за яких ресурси є обмеженими. Тому при організації протидії корупції потрібно ретельно вивчати слабкі сторони організації цієї боротьби та робити відповідні висновки.

Ні для кого не є таємницею, що корупція в сучасних умовах стала чинником, який реально загрожує національній безпеці нашої країни. Це явище негативно впливає на різні сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість та міжнародні відносини. Тому, запобігання та протидія корупції завжди перебувають під пильною увагою держави. На сьогоднішньому етапі розвитку нашої країни розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства.

У зв'язку з цим, Верховною Радою України з метою запобігання та протидії корупції, прийнято низку законів, які систематизували роботу щодо боротьби з цим негативним явищем. Розроблені та прийняті антикорупційні закони відповідають рекомендаціям пункту першому статті п'ятої Конвенції ООН проти корупції, а саме: кожна держава - учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну і скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління публічними справами й публічним майном, чесності та непідкупності, прозорості й відповідальності [1].

Поряд з цим, Президентом України було затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020», метою якої є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Відповідно до Стратегії, одним з першочергових завдань є реалізація антикорупційної реформи, а саме суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції.

Таким чином, ухвалення низки антикорупційних законів та Стратегії стало початком системної реформи з подолання корупції в Україні.

Одним із антикорупційних законів, який дозволяє ефективно протидіяти корупційним проявам є Закон України «Про запобігання корупції». В цьому Законі, законодавець, поряд з низькою заходів, які створюють дієву систему запобігання корупції, окремим розділом (VIII) закріпив норму щодо захисту викривачів, які надають суттєву допомогу в запобіганні і протидії корупції.

Відповідно до ст. 53 Закону викривач - це особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою, а саме повідомляє про вчинення корупційного правопорушення.

Згідно частини 2 ст. 53 цього Закону, особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебувають під захистом держави. За наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, або їх близьких осіб, у зв'язку із здійсненим повідомленням про порушення вимог цього Закону, правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені [Законом України](#) «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [2].

В той же час, в Україні інститут захисту осіб, які повідомляють про вчинення правопорушень, бере свій початок з моменту набуття чинності Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» 1994 року. Цей Закон поширює свою дію виключно на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень [3].

Що стосується законодавчого регулювання захисту саме викривачів корупції, то воно вперше було визначено в прийнятому 11.06.2009 року Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції», який на даний час втратив чинність. У ст. 17 цього Закону зазначалось, що особи, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції, перебувають під захистом держави [4].

В подальшому процес захисту викривачів корупційних правопорушень регулювався прийнятою у 2011 році новою редакцією Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції». В той же час, питання захисту викривачів корупційних правопорушень набуло більш системного характеру після прийняття 14.10.2014 року Закону України «Про запобігання корупції».

Поряд з цим, як показує міжнародний досвід, у більшості країн питання захисту осіб, які повідомляють про вчинення корупційних порушень, на законодавчому рівні врегульовано спеціальними законами більш ефективно та системно.

Відповідно до Законів, які діють у Сполучених Штатах Америки, Австралії, Великій Британії, Японії, Південно-Африканській Республіці та Республіці Сербія, захисту підлягають викривачі, які повідомляють не лише про вчинення корупційних, але й інших порушень внутрішнього законодавства країни.

При цьому, в Канаді та Австралії існують спеціальні закони щодо захисту викривачів виключно в публічному секторі. Однак, законодавство більшості країн передбачає захист викривачів і в публічному, і в приватному секторах. Водночас, у Канаді та Сполучених Штатах Америки норми щодо захисту викривачів містяться також у кримінальних кодексах і передбачають штраф або позбавлення волі за переслідування викривача, який добросовісно повідомив про вчинення або спробу вчинення злочину до уповноваженого органу.

У Республіці Сербія єдиним законом про захист викривачів врегульовано порядок звернення з повідомленням про порушення, процедуру розгляду такого повідомлення на підприємстві, гарантії захисту викривачів, процедуру судового захисту, а також встановлено штрафні санкції за порушення цього закону.

У Королівстві Нідерланди передбачено створення спеціально уповноваженого органу - Палати викривачів - яка одночасно надає консультативну допомогу викривачам та розслідує справи щодо ймовірних порушень, про які йдеться у повідомленні.

В листопаді 2017 року литовський парламент прийняв Закон про захист викривачів, який набуде чинності у січні 2019 року.

Вказаний Закон гарантує особі, яка визнана викривачем, безкоштовну правову допомогу, право на винагороду за цінну інформацію та можливість звільнення від відповідальності за участь у незаконній діяльності.

Окрім того, в законодавстві низки країн передбачено не лише гарантії захисту викривачів, а й можливість застосування фінансових стимулів до осіб, які повідомляють про порушення від 10% до 30% від суми відшкодованих коштів у Сполучених Штатах Америки або до 2 млн. доларів у Південній Кореї.

Таким чином, світові стандарти у сфері захисту викривачів свідчать про те, що кожна держава самостійно вибудовує цей захист з урахуванням, в тому числі, особливостей національного законодавства та системи права. На даний час, у зв'язку з існуючою в Україні проблемою боротьби з корупцією, захист викривачів корупційних правопорушень є дуже важливою справою, оскільки, якщо особи, які допомагають державі викривати це злочинне явище будуть відчувати себе у безпеці, то таких осіб буде значне більше.

В той же час, з урахуванням міжнародного досвіду необхідно вдосконалити питання не тільки захисту викривачів, а й їх матеріальної зацікавленості, що ще більше стимулюватиме громадян до допомоги державі у боротьбі з корупцією.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (ратифікація від 18 жовт. 2006 р.) // Відомості Верховної Ради України. - 2007. - № 49.
2. Про запобігання корупції : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2014. - № 49. - Ст. 2056.
3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 11. - Ст. 51.
4. Про засади запобігання корупції : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2009. - № 45. - Ст. 691.